

Баян-Талааның лекторларының кол кичээлгеи ол уезде СЭКП Төп Комитетинин март Пленумунун материалдарын чон ортузунга пропагандалаарыне уланган. «Билиг» нитиелелинин аге организациланын лекторлары артык бири кварталда 40 лекцияларны номчаан болза, оол кол нуруузу — 15 лекциялар кезде ажыл-агый темаларына болган СЭКП ТБ-ның март Пленумунун материалдарына холбашкан болуп турар, ол лекцияларны 500 ажыл кичи дыннаан.

Март Пленумунун материалдарына, кезде ажыл-агый темаларына холбашкан болган еске-даа темаларга лекцияларын номчурун Ленин аттыг колхозтун ажыл-агый чорутулгалары-биле холбаштырган лекторлар ораалдаштыр турар апарган. Чижээ, лектор Ооржак Очур-оол СЭКП ТБ-ның март Пленумунун материалдарына холбаштыр лекция номчу турган, колхозтун ажыл-агый-биле холбаштыр, чедикши-киринерин боттут үндешинерин көртүзүп, а чет-пестерин типтыг турар чылдаганын анал-гистенишкан, тодаргай чижектерге көртүзүп, ону чылдагынын аргаларын Пленумунун негедел-дери-биле дүүштүр тодараткан колхозчулар сонугурал дыннашкан. Колхозтун экономиказын март Пленумунун шийтирлеринге дүүштүр моол сонугар улам хөгжүдеринин планларын болган перспективаларын лекторлар боттарынын чуга-ларына тайылбырлап турар.

«Билиг» нитиелелинин аге организациланын ТБ-ның Пленумунун материалдарын пропаган-далары-биле кызы өске темаларга лекция ном-чулгаларына холбаштыр турар. Бири квартал-да педагогика темаларына 10, атеистик темага 5, өртөм болган техника темаларына 11 лекция-ларын организацилаан. Он алында лекция про-паганданын массалыг болган бесед хевирлерин база ажылдап турар. Чоокта чаа уруг-дарыгын

кыжылдыгыне холбаштырган лекция эр-тирген. Маңаа школаларынын болган бичи уругдарынын кижизилдигине уругчу кичээлгеи салып турар хой уругдарын ала-нелер Бертик-оолдарын. Алай-оолдарын болган еске-лерин-даа кечээниг кижикчилерин мастан дем-дегээрлер. Иччалла-даа уругдарынын өөредил-генине холбаш кижизилдигине кичээлгеи сал-бас кижилер Баян-Тала салбырда бар дээрин демделешч, ылангыя Туран-оол, Сат-оол, Тан-гыт-оол оларын чиди-биле шүүмчүлээр. Ол мыкшан Ала-чурттур Улут дайымынын кижик-чичи О. Кыстаа-биле суурнуа журттакчыларын-нын ажуржымканын база кылган.

Эге организациланын ботунун лекторларын тус-тус секцияларга хуваан алган. Сут-баран фер-мазынга, хову тураларына, тудуг бригадалары-га, клубка, хойжу бригадаларга лекция номчу-рунун, беседлар кылырын планларын тургу-туган. 20 лекторларын хой нуруузу лекция номчурунга, массалыг хемчеглерин организаци-лаарына илдепкейлиг кижик келгенер. Илангыя лекторлар Д. Биче-оол, Ким, Дуураа, Очур-оол, Сайын олар бо чугаа хой-ничити даала-ны кызымга күөселин турарын демделээр чугу-ла. «Билиг» нитиелелинин аге организациланын удуруткучу, анык башкы Монгуш Дор-жуевич Ким лекторларын ажылды акы башка-рып, кызымга ажылдап турар. Бо лартигиз даалагын ийи чыл улаштыр үндешип келген, лекторлар ботунун ажылды өжиктен.

Ийги кварталдын ажыл алдынын чогаалып тургузган алган, лекторлар ажылды кирипке-нер. Ам үзе олар хову тураларыне ууш-кутнерин кылып, таравалык лекция, бесед кылып боттарын аң чугула деп санап туралар.

М. ШААЛЫЙ.

Чоюн-Хемчик район.

ХАЙНЫККАН ӨӨРҮШКҮ

Ненин арын-шайрылга ичкан хун херел дег хулукут, кү-дө-сагыжында хайныккан өөрүшкү догдан турган. Чугле ол боду-даа өвөс, харын ажыл-мер-гежилни айы-биле чангыс чер туртууга, ай-өөр оол өөрүш-күтүн үлешкенер. Не дугайын-да партия болган чактын шак ол чаагай сагыш салышканына өөрөөннел чугаалаар өөс белин Дахаа Байрмаевна-ды.

Кымыл ол чүчү чөвөк ненин өөрүшкү хайныкканы? Ол бол-за Чоюн-Хемчик районун Леня аттыг кезде ажыл-агый артели-нин хойжуу Куулар Дахаа Ба-йрмаевна-дыр.

Чоокта чаа малчыларын ба-йрыг хураалына он бир уруг-нун өстүрел болган кижиктен хундугу неге чакаттын чарымын бугаар Чоюн-Хемчик райтүскө-мунун даргазы аш Дилгизек «Мадыр-не» деп орденни тын-кан. Дахаа Байрмаевнанын улут огул ам Шиде сес чык школа-нын директорлап турар. Бирээ-зи — Улан-Уданин кезде ажыл-агый институтка өөрөшпү ту-

рар, бир уруг Кымылдын башкы институтка. Арткаары кол-хоз бугурулганда ажылдап, школада өөрөшпү туралар. Күш-ажылдын дайынчымын, «Мадыр-нени» орденниң эдилекчиси — Куулар Дахаа уруглары бугу-лук кижилер болуп дөш, оларын кижизилдигине улут кичээл-геин салып келген.

Төрөн колхозтун экономика-нын көдүрениге күш-ажылчы улут-хуузу кирип, бо чылын бир баштан-на 4 кг дүктү кыр-тып ап, күрүнге дугаар. Ненин хулаалгези бо, Ам оон ажаала-ында ирттерин денгилдеп эки, хулаалге күөстөткө дээринге ол быжыг бугурулган.

— Мөөн амдыралынын эне өөрүшкүлү болган чырык че-зи болза, амгы чуртталга-амды-ралым болур. Бодам көрүндөдөн, бистин чуртуушта мыкшан, ле-лер хой кичээлгеи хундугу-ге хулаалгези турар мы-лук чурт барын билбес мөө. Бис-терин бугурулган эне-не өргин

болган уттуңдурас, башкымыс — Владимир Ильич Ленинни өш-пөс, өлүм чок херээни ачы-ду-залында бистерин аас-кежиктиг, чаагай амдыралдыг оорыныс бо — деп, орденни хулаал ап тура ол чугаалаан.

Дахаа Байрмаевнанын өөрүшкү кызыгаар чок. Шына-ла, тыва мелеге оларын аас-кежик, өөрүшкү, туртуугун хундугу бээр 95 чыл болганын чугле чаа демделген эрттиргени-вис Владимир Ильичини өлүм чок иделеринин боттанымын-нын ачымында болуп турарын медеп билдир дег дээди чүөс чок.

«Мадыр» ненин сымдыны тыпсырынга турсааткан мал-чынар хураалына улут Ленин-ниң адын эдилеп турар колхоз-тун хойжуу, социалист Күш-ажылды Мадыр Ооржак Лош-саңчап болган өөсөл-дөдө хун-дугу деп, малчыга чаа күш-ажылды чедикшилерин, аас-ке-жикти, кадыкшылды күөп тур-ганнар.

Д. ЕНДАН.

МАЛЧЫННАР БО ХҮННЕРДЕ

Тандыда «Совет Россия» колхоз мал калжаларынын тудун чыл бү-рү калбартып турар. Ам ол колхозтун тудугулары мыймыг бода малга чаа калжааны бетончуттуган арга-биле тудуп өткөдөн. Оон-биле калы, олар

малчынарда чуртталга бичиңирын тудуп бээрин база-ла утпайн турар-лар. ЧУРУНГА: бетончуттуган калжаанын тудуу. Оон чанында — инек ка-жаанын беле кылган фундаменти. Фото В. ЛУТНОВУУ.

„Кудуруктап“ турган хойжу

Эрткен чылдын эгизинде чүө. Кымыл-Дашта хойжу бригаданын ке-жигун К. Дырш-оолду туралаанга челе бердим. Ам-менди солшукша-ла кижик, калжаанын кирген соон-да: — Аттыг халаптыг чүө-дир. Ам ба-за бирээни шөйдү берип-тир! — дээш, өлгөн маңгай ам хурагалыны кулаан-че үрген, херберал-шөйлөшкөн тур. Бадарчынын турупкан шайрышкан чактырын минин, ботун шийдип турганын эскерип турдун. 1964 чыл-да оон көргүзүп өң-не куду болуп, төртүр 100 хойга оонаштыр чүгө 38 хураган алганын чугаалаарга-ла чет-чир.

Ам оон үнү бөдүн өткүт, чорчаар хулукутун каап, чугаалап орар: — Эңир чылга бодарга түнөөлөр мүн-не чүгө. Сиген-холокмын баш уур белеккен, калжааны чыгылаан-нынын түнөөлө 100 хойга оонаштыр 97 хурагалы берип квар-талда алдым. Бодашканын ам-даа үр-гүдүлөп турар.

«Тайыл ужу» — дайын турар деп чонун мерген сөгүн, маңа Дырш-оол херек кырында бодыткан. Ол улут чилдиктерге таварып, партия талалы-биле хемчег алзып, багай кадарын деп азылп турган, кому-

нистин мөзү-шынарын илередип, бо-дун бичиңи чуртталга ажалды-өрү көдүрүп шыдаан. Илерин догандыр дешкилешкен ак-ак хурагаларга көрөш: — Мөөн бо коданымдан бир тус-кай кодан аныкшан, а хойнуң дү-гү айгалдан чеге кадар болган дүш-пөң, бир хойдан ортумаа-биле 2,5 кг дүктү кырып ап болур мен дээш, дүктүрү көчүтүп улут ак хойну сүй-бөп, чугаалай-тур.

Шынап-ла оон чугааланын ший-тирлениге бугурун болур. ЧАЗАГЛАШКЫН ТУЛУК ЧОРУП ТУРДА Бөктүг-шыктыг шынааларын өт-сиген хөбөөлөйин келбөөн-даа бол, арын-бугалар, чооголар долдур суг-лар, дааш-шымчын бадым, сек-ла-варын чекетилип, шилдер алды-сарала өң-биле шытына берген. Хем-Аксиди мурнакты малчын Чолдак-оолду, Улут-Оймакта — Васильи Да-каанын, Ооругда — Шагдырын хой, өшкүзүп, алай, хурагалынын маалаан-чилеэн шимеэн кулакты уюкталдырып-ла турар.

Шынап-ла, мурый өт-сигени үнүп кээр чыгы шынааларга көжө-р чаш малды база ол ыкшак кыш ашкан хойларын күш киреринге

таут дөткөчкени көргүзгөн малчы-нын билип турары чөл. Бо ажылдарга №1, №2 бот-оругла-чарыгалыг хойжу бригадаларын хойжулары улут кичээлгеи салган-нар. Оларын кичи бүрүзү чаза-лаашкыне кирген болган өдөк-ки-м-тагаларын көркендерин хоорук, оон септелгенин чөдүзүп, келер чыл-га №1 бригада 9 тонна, №2 бри-гада 6 тонна елети болуп алган-нар. Бо ажылга малчынар Кыргыс Чолдак-оол, Кыргыс Хуурак болган өөсөл-дөдө илдепкейлиг болганнар.

Илгит түбүжү №3 бригаданын малчынары чазалаашкынын орга-низаа чок чөдүзүп келгенер. Моон чижээ, ол-ла бригаданын кежигуну хойжу Кыргыс Ооруктин 500 баш хойлары, 400 ажыл хурагалары ам-даа Лос-Төк деп черде, кыштага хевээр. Дос-Төк дөдөгө хат-даныс-канын, хат-чак уругчу чаар чер. Бо талалы-биле аарыларын, өлүм-чидинин айымы улут түбүжө, бригадир аш Санжак чөдүрү хемчег албайн турары харааланчиг.

ТҮНКӨЛДӨР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Эйли-Хемини хойжулары нити-тиз-биле өрткен чылын чүс хойга

оонаштыр ортумаа-биле 60 хурагал-ын алган. А бо чылын 100 хойга оонаштыр 80 хурагалын алган. Иччалла-даа бо чедикшилерин улам бедилди алырын аргалары бар турган. Илгит түбүжө чамлык кадарчылар ажылдыга эа-харыска-ла чөгүн көртүзүп, сөөлүг хунерге чедир хойжу Санжак-оол 100 хойга оонаштыр чүгө 58 хурагалын ал-ган.

Хойжу бригадаларда малдын кы-зыраар чоруг ам-даа бар. Оон бир кол чылдаганын тарып боозалыг-нын өрткен чылын шын өвөс болган четте өвөс чорутканында. Мынчанган бо чорукту моон соң-гаар болдурбас соруга-биле бот-оругла-чарыгалыг бригадалар бүрү-зү тарып боозалыгын чорудар деп, техниктерин тургузар болза эки деп, малчынарын чугаалаашты турары-ла шын.

Малдын баш санын келер кырын чүс хуу менди кыш амыраар бол-ган чаш малды менди алыны чөт-чир санын ченин, өдөк-кышталыг аман өгөлөп белекээрден улут хамааржыр.

Чижээзэрге өрткен чылын мындыг таварылгалар турган. Улут-

Оймакта кышталарга чайгы септе-лени кылган дөөн. Оон сөөлүдө көөргө, инда бажынаарын печкалар, соңгалары, калжаларын сеп-лени септетимейн барган болгай. Ургелдигин кышталыг кыжын улут кылар ужурга таварышкан. Бо чылын мындыг карылгалары бол-дурбас херек.

Хойжу бригадаларын төптөрин электржиер, мыда чунар бажы-нарын, чуртталга бажынаарын чуга-лай ажылдар ам-даа багай чорут-тунуп, Эйли-Хем суурдан ийи кило-метр чедир Улут-Оймак бригадасы бе-зини электр чок турарын айттыр-ла билидигин. СЭКП өбкомунун У. Пленумунун шийтирлерин амыд-ралга боттардын дөш боттут хем-чеглерин мындага дөш алдындай турары ажыл-агыйда четпестерин бир кол чылдаганы бо.

СЭКП ТБ-ның март Пленумунун шийтирлеринге сөрүк кирген Эйли-Хемини малчынары ам бо хунерде кол кыргалдынын кампаанына белектерин, салган соругаларын чедикшигит күөсүдир дөш ший-тирлиг күш-ажылда.

Н. ЧЕРЕВЕ.

Улут-Хем район.

НАЗЫЛАЗА-ДАА...

Назылаз кыры-даа ажылга кызым, хой-ничитин херээге илдепкейлиг кижик чоругу кижилер Тожу районун «Май 1» кезде ажыл-агый артелиден хойну алап болур. Оларын бирээзи Кол Баранович Апоок назым улугды берген болза-даа, колхоз-туна улут үлени бугурун турар. Ол — колхозта кыргынар ком-итетинин кежигуну.

«Май 1» колхоз 1949 чылда ор-ганизаастап тургустуны билек, аш Апоок хой малдан, нитиенин малынын баш санын өстүрө, оон продуктуун бедилер дөш шу-дургу ажылдап келген. Хой кала-ры келенинин үзүндө чыл-чыла-ла төрүр 350 кире хойну малдан, чыл бүрү 300 — 310 кире хурагаларын колхозтуга өстү-рү берип келген, азы алды чыл иштинде нитиени-биле 1830 баш хойну өстүрүп, 732 центнер ээти колхозтун нити херектигине кирген.

Кол Апоок чөптүг чылдагаан-биле мал ажылдан үнө-дө, колхозтун Куштуг-Кежиг сут-ба-равы фермазынын мал чени белекээр болган сөөртү ажылды-

га доктаамал кижик турар. Бо ажылга ажылдап турган, ферма коллективизмге макталып, олар-нын четтирленис дөш чыгыс сөстө-рин уругчу аман келген. Кыргыны база бар оонгай чүөс-еи болза, улут биче кижилер-би-ле эң-айыралымын, оларын хун-дүлөп билдир, биче септедиле бол-ур. Ол Апоок-биле кезде ажыл-дап, чурттал келген колхозчулар оон уругчулде арга-сүмени айт-кыр, оон ажыл-дуржугузын өөр-өнип ап, боттарынын ажыл-херээ-ге ажылдап келген болган ам-даа оон сүмезия ап туралар.

Ботунун билин бедилер, чон ортузунга тайылбыр ажыл чору-дар дөш ол база шуудургу ажыл-дап чораш. Эш Апоок ам беини фермада политбюлүдө өөрөнип, лекция, илдеп болган полит-информациядан чыдып калбайн, илдепкейлиг кижик турар.

Хоочун малчын амгы үзе фер-манын мал чени — сиген чегер-челерин, силос салыр чегер аш-тан арылган турар. Мал ченин белектели эгелер бээр, ол ажыл-га кижик дөш турар.

А. ДОРЖУ.

Кодан хойну бо-ла көөр

Арысканын хову-шынааларын ийи-бээр эртип турган, инда ко-дан хой ойттап чорутурун кичи бо-ла көрүп каар. Ол болза «УТРА 25 чылы» совхозтун база бир мурнак-тын хойжуу Седип Түлүшовой Шо-юн-Наваның маалап турар хой-дур. Дуржулгалыг кадары совхозтуга алаң хой хойну өстүрүп берген.

Эш Шоюн-Наваның коданымда ам 644 төртүр хой бар, кышты хой ашкан, бүтү хой хурагалынапкан, чаш төдү менди доругу турар. Чедик чылдын шийтирлиг чылы — 1965 чылда ажыл-агый болган културга тургузукчунун талалы-биле бе-дик көргүзүлгө чедип алыр со-рулга-биле совхозтун ажылчына-ры республиканын колхозтарынын болган совхозтарынын ажыл-ишчи-леринге кыгыларын чугаалажып кө-рүп турган хураалыга хойжу бедик хулаалгени алган.

Чүс баш төртүр хойга оонаштыр, 100 хурагалы, хойдан-на 2,3 кг дү-ктү алырын болган 25 тонна сигени белектер, малдын орап-савазын сеп-тел-селин алырын хулаалгени. Бо чылдын баштайгы айларында Седип Түлүшовойнын ажылчынын түнөөлү багай өвөс, социалист чарыкш алган хулаалгенин чамдыны бот-танып турар. Чүс баш төртүр хойга

оонаштыр 105 хурагалы камгалап алган. Дуржулгалыг хойжуну ко-данымдан чангыс баш хой-даа, хура-гал-даа бо чылын хораваан.

Малдын чаш төлүн чидирг чок камгалап алырынга хойжуга сакман-шистерин улут дузалаанын дем-делгери чугула. Комсомолчү сак-маншиктөр Кечил-оол Күдөр-оол, Караш Анычмаа, Дарымчаа Окаш болган өөсөл-дөдө чаш хурагалары-нын ажаал, чөмгөрлөргө кызымга ажылдап, бүтү хурагаларын дорук-ту өстүргөнер.

Седип Түлүшовой ам хой ажы-лында 18 чыл болуп турар. Бо үе-нин дуржулга ол байлак дуржул-ганы алган. Бири кварталын түн-өөлү үндүргөш, совхозтун дирек-циясы, парком болган професси-оналин ажылчын комитет Седип Тү-лүшовой Шоюн-Навага «Совхозтун мурнакты хойжуу» деп Кызыл ту-к чугатты тынкан.

— СЭКП ТБ-ның март Пленумун-тун доктаалын амыдалга боттан-дырып, чедик чылдын сөөлү чылы — 1965 чылда социалист чарык-ша алган хулаалгенин ажык күө-сүдир арга менде бар — деп, эш Шо-юн-Нава чугаалап турар.

М. БИЧЕ-ООЛ.

Бызаа ажаакчызы

«Чотура» колхозтун Ак-Эрик сал-гызынын Улут-Күзөг сут-баран фермазында бызаа ажаакчызы Куулар Бийн-оол ол ажылга ам үш чыл чедип турар.

Фермага бодунун күзөли-биле келген анык оол бызаа ажаакчызы-ның белек өвөс мергежилни эки шийгээлдеп алган. Үш чылдарын дуржулга 264 бызааларын дорук-ту өстүргөш, кол колданын дузагаан. Чүгө өрткен чылын бе-зин бодунун доруктурган 66 бызаа-

ларында 62 центнер немелде ден-гизин алган. Ол болза хонукта орту-маа-биле бызаа буртузунде 620 грамм немелде денгиз-дир. Ажылга мурнакчы дуржулганы ажылдаар соруга-биле бо чылын фермада бызааларын кылмыл сут-беле бир-де дугаар чөмгөрлө эге-лен. Куулар Бийн-оол кылмыл сутту боду кылып ап, бызаалары оон-биле чөмгөрлө турар.

А. ТӨМҮР-ООЛ.

Тес-Хем район.

СОРУЛГАЗЫ ЧАНГЫС

«Улут-Хая» совхозтун Хендерге салбырынын хойжуу Долаан — Көк-оол бо чыл-биле мал ажылдыга он беш чыл бооп турар. Ол өрткен чы-лын база-ла бедик көргүзүлгө чедип ап, мурнакчыларын өдүрү-зүн үндөш. Сорукту малчын бо чы-лын бодунун ажаалдыгына турган төртүр 638 баш хонидан төртүтү-гөн 596 хурагалы менди камгалап алган болган дүк талалы-биле ху-лаалгени ажык күөсүдир соруганын салган.

Жданов аттыг колхозтун Хендерге хойжуу Долаан Утү-оол чүгө хой ажылдыга 9 ажыл чылда ажыл-дап, чылдын-на бедик көргүзүлгө чедип ал келген. 1965 чылда ажаан турары төртүр 434 баш хонидан 445 хурагалы баш саны менди кылдыр доруктуруп өстүргөн болган бо ажыл-агыйга он бедик көргүзү-гүн чедип алган. Малчынын амгы со-руугазы — дүк талалы-биле хой бу-рузунден бедик дүктүтү алыр бо-дур.

Х. ЧУЛБҮД.

Ийги арын

